

ТАРЖИМОН АМИР ФАЙЗУЛЛА
(1945-2021)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7393763>

Нилуфар Ходжаева Бекмуратовна

Тошкент давлат шарқшунослик университети
Таржимашунослик ва халқаро журналистика кафедраси
мудири, филология фанлари бўйича фалсафа доктори, доцент.
94-644-27-99

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақола ҳиндишунос ижодкор Амир Файзулланинг таржимонлик фаолиятини таҳлил қилади. Мақолада таржимонлик фаолияти давомида ўзгирилган ишлар библиографияси жанрларга ажратиб келтирилади. Шунингдек, таржимон маҳорати, ўзбек тили ва унинг ривожига қўйган ҳиссаси, ҳинд маданияти ва адабиёти элчиси сифатидаги фаолияти ёритилади.

***Таянч сўз ва тушунчалар:** таржимон, маҳорат, насрий таржима, шеърӣ таржима, кинофильм ва сериаллар таржимаси, ўзлашма, ибора, миллий хос сўз.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье изучается переводческая деятельность индолога А. Файзуллы и дается жанровый анализ библиографии переведённых трудов. Автором статьи освещается искусство переводчика, вклад в развитие узбекского языка и его деятельность в качестве посланника индийской культуры и литературы в Узбекистане.

***Ключевые слова и выражения:** переводчик, искусство переводчика, перевод прозы, перевод поэзии, перевод кинофильмов и сериалов, заимствованное слово, фразеологизм, реалия.*

ANNOTATION

This paper is devoted to the translator activity of Hindi scholar A. Faizulla. Given bibliographical analyses of his translation works by genre. Explained skills of translator, his contribution to the progress of Uzbek language and activity as representative of Indian culture and literature in Uzbekistan.

***Keywords:** translator, translator skills, translation of prose, translation of poetry, translation of movie and serials, borrowed words, idiom, realia.*

Нихоят, кейинги йилларда таржимон ижодхонаси сирлари билан қизиқиш, таржимонлар фаолиятини ўрганиш, уларнинг ижодий портретларини яратиш, таржима маҳорати масалалари билан махсус шуғулланиш майли пайдо бўлди [1, 19].

Таржимонлик бу нафақат бир матнни бир тилдан иккинчисига ўгириш, балки бир маданиятни бошқа бир халққа танитиш, маълумот бериш, муносабатларни ўрнатиш ва мустаҳкамлаш демакдир.

Ҳинд адабиёти намуналарини ўзбек тилига таржима қилиш борасида ҳиндшунос таржимон Амир Файзулланинг меҳнатлари таҳсинга сазовордир. Амир Файзулла нафақат ҳиндий тилидан, балки урду, уйғур, рус тилларидан ҳам қатор бадиий таржималарга қўл урган маҳорат эгасидир.

Наср ва назм соҳасида баб-баравар фаолият олиб бораётган юксак қобилият соҳибидир.

А. Файзулла ҳиндий тилидан кўплаб турли жанрдаги асарлар таржима қилган. Болалар адабиётидан тортиб, Нобел мукофотини қўлга киритган йирик асарларнинг ўзбекча таржимаси А.Файзулла қаламига мансубдир. “Ҳинд халқ эртаклари”, “Тўтинома” ва “Айёр вазир” (1990) номли ҳинд эртаклари, Кришан Чандар (1960), Яшпал (1968), Премчанд (1975), Бҳишам Саҳний (1987) ҳикоялари, шунингдек, “Оташ нафаслар” (1973), “Индиранинг совғаси” (1989) ҳикоялар тўпламлари, Прем Чанднинг “Нажот” (1976), “Жанг майдони” (1983) “Фидойи” (2003), “Севги инъоми” (2007), “Нирмала” (2016), Жагдиш Чандарнинг “Ўз уйида бегона” (1980), Бҳишам Саҳнийнинг “Басантий” (1997), Кришан Чандарнинг “Бир қизга минг ошиқ” (2011) каби романлари ва К. С. Дуггалнинг “Кузнинг тўлиной кечаси” (2000) қиссаси шулар жумласидандир.

Таржимон чет тилидаги биргина сўз, тушунча ёки ҳолатни ўқувчига тушунарли бўлишини таъминлаш мақсадида, баъзида, бир жумла, ҳатто бир абзац билан ҳам таржима қилиши мумкин. Шунингдек, таржима қилиш жараёнида аслиятда берилган биронта сўзни қўлламасдан ҳам гўзал таржима тақдим этиши мумкин.

Чет тилидан бирор бир маълумотни кириб келишига бешак таржимон дахлдор ҳисобланади. У хоҳ илмий бўлсин, хоҳ бадиий. Таржимон бор маҳоратини ишга солади, давлат, миллат, тилидан қатъий назар матнни она тилида равон бўлишини таъминлайди.

Ҳозирги кунга келиб, ўзбек тилида Рам, Кришна, Радҳа, Раж номлари, ёмғирлар мавсуми, олов атрофида етти маротаба айланиш, карвачўт рўзаси тушунчалари, сари, бинди, синдур каби сўзларнинг на таржимасига ва на

изоҳига ҳожат бор. Ҳинд маданияти, тили ва адабиёти ўзбек китобхони, томошабини қалбидан жой эгаллашига албатта, таржимонларнинг ҳиссаси бекиёсдир.

Ҳар доим таъкидланганидек, таржимон авваламбор ўз она тилини чуқур билмоғи даркор. А.Файзулла айнан ана шундай таржимондир. Таржима жараёнида сўз танлаш, ибора, мақол ва маталларни эквиваленти ёки муқобилини топиш, миллий хос сўзларни таржима қилиш усуллари тўғри қўллаш, шакл ва мазмун бирлигини сақлаш каби талабларни бирдек бажариш ҳар доим ҳам осон кечавермайди, бироқ таржимон имкон даражасида буларни бажаришга ҳаракат қилади. А. Файзулланинг таржимон сифатидаги ўзига хос жиҳатларидан бири у ҳиндий тилидан реалияларни транслитерация қилиш жараёнида, кўп ҳолатларда ҳиндийда чўзиқ “а” билан келган сўзларни “о”лаштиради. Масалан : gājā- рожа, sārī-сорий, rāsī-посий, rān-пон, gājput-рожпут, Mahābhārat - Маҳобҳорат, Vanāras – Банорас ва бошқалар. Шу тариқа сўзларни таржима қилиш натижасида эса ўзбек тилига ҳиндча ўзлашмалар кириб келади. Она тили сўз бойлигининг ўсишида албатта, таржимоннинг ҳиссаси бор. Ҳозирги кунга келиб, ўзбек тилида ҳиндийдан ўзлашган лексемаларнинг асосий қисми, ҳиндуизм ва ҳинд маданиятига оид сўзлар бўлиб, банг, браҳман, йог, корунд, рожа, санскрит, сари, Банорас ва бу лексемалар ёрдамида ясалган кўшма сўзлар: бангихона, бангидевона, бангибашара, бангинусха; браҳманизм, браҳманзода шулар жумласидандир.

Таржимон она тилига янги тушунча, маданият, тил ва адабиётни олиб кириши билан бирга, ўз она тилини қанчалар гўзал ва бой эканлигини намоён қилади. А.Файзулла ҳам биргина чиройли сўзини таржимсида [2, 35-85]: бир қултум сув билан ютгудек, юз-андомидан нур балқиб туради, ҳай-ҳай ёмон кўздан асрасин кабиларни қўллайди.

Иборалар таржимасида эса, таржимон турли принципларни қўллайди. Эквивалент ва муқобил ибораларни топиб таржима қилишдан ташқари, кўп ҳолатларда аслиятда берилган оддий сўзларни ҳам ўзбек тилига ибора билан ўгиради. Жумладан, урмаслик – қўлининг учини текказмаслик; чиройли – бир қултум сув билан ютгудек; умидсиз – тарвузи қўлтиғидан тушиб; адашиш – чучварани хом санаш ва бошқалар.

Маълумки, таржимон кўп ҳолатларда бир йўналиш, наср ёки назмда ижод қилади. Бироқ А. Файзулла насрнинг ҳикоя, қисса, роман жанрларидаги асарларни ўгириш билан бир қаторда, назмий асарлар таржимасига ҳам қўл урган серқирра ижодкордир.

Илк назмий таржималаридан “Ҳинд шеърлари” (1974) тўплами бўлиб, унда Ҳиндистон шоилари назм гулшани жамланган. Кейинчалик ҳам таржимон газета ва журналларда қатор шеърӣ таржималар эълон қилди. 2012 йил “Жаҳон адабиёти” журнали саҳифаларида А. Файзулла таржимасида Баҳодуршоҳ Зафарнинг ғазаллари, Вишванкар Кумарнинг “Ҳаёт”, Нагаржуннинг “Ганди”, Ражеш Видрўхийнинг “Билсангиз”, “Қонун”, Али Сардор Жафрийнинг “Сухбат” шеърлари, Субҳадра Кумарий Чоуханнинг “Жҳансий маликаси” қасидасидаси нашр қилинди.

А. Файзулла нафақат ҳиндий тилидан, балки, ўзбек тилидан ҳиндий тилига ҳам насрий ва назмий асарлар таржима қилган. 1975 йилда А. Мухторнинг “Чинор” романи А. Файзулла таржимасида чоп этилди.

Шеърӣ таржималар борасида сўз борар экан, урду тилида “Ўзбекистон шоирлари” (1972), ҳиндий тилида эса “Мустақил Ўзбекистон шоирлари” (1995) ва “Ўзбек адабиёти наъмуналари” (2014) тўпламларида гўзал таржималари нашр қилинган. Ўзбек классик адабиёти наъмуналаридан, Увайсийнинг “Увайсийман”, “Забонингни”, “Дилрабо, юзин узра”, “Ошиқ бўлмишам”, “Айламиш”, “Яхши”, “Кўнгул доғ ўлди”, “Эшитгил арз аҳволимни”, “Кимдурур”, “Ўзни изҳор офтоб” ғазаллари ва “Анор” чистони, Нодира шеърӣтидан “Фарҳод агар”, “Баҳор келди”, “Шитоб айлаб”, “Берай жон висол ичра”, “Соқий, менга қадах тут”, “На гул сайр айла”, “Васл уйин обод қилдим”, Муаззамхондан “Кўнглума озор ҳар соат”, “Дилбаримни ёд қилсам”, “Бемадору, бемадору, бемадор” ва Маҳзуна муҳаммаслари (2014) таржимаси таҳсинга сазовордир.

А. Файзулла бадий асарлар таржимаси билан бир қаторда сериал ва кинофильмлар таржимасига ҳам қўл урган. Ҳозирги кунда севиб томоша қиладиган ҳиндча кинофильмларнинг илк таржимоларидан десак муболаға бўлмайди. Шун кунга қадар “Маҳобҳорат” (94 серия), “Мирзо Ғолиб” (18 серия), “Рамаяна” (78 серия), “Бобур” (26 серия) сериалларини, “Сангам”, “Хир ва Ранжха”, “Она”, “Чақириқ”, “Ўкинч”, “Ҳинд Тарзани”, “Моҳра (Пиёда)”, “Муқаддас қасам”, “Кўзбойлагич”, “Шоҳаншоҳ”, “Байжу Бавра”, “Хайр, ширин орзулар”, “Мискинлар ҳомийси”, “Гул ва олов”, “Зарба”, “Маккор” кинофильмларини ўзбек тилига таржима қилган.

А. Файзулла таржимасидаги “Сангам” кинофильмига О. Наҳанов қуйидагича фикр билдиради: “Агар фильм номи “Сангам” эмас, ўзбекча “Висол” деб тўғри таржимасида берилганда барчага тушунарли бўлар эди” [3, 300]. Лекин ҳозирги кунга келиб ушбу фильмни номи барчага бирдек

тушунарли. Ўзбек томошабини учун ҳинд кинофильмлари шу қадар яқин ва қадрдон бўлиб қолдики, ҳатто болалар ҳам кинофильмлар кўшиқларини ҳиргойи қилиб юришини кўришимиз мумкин. Бу эса таржимоннинг меҳнати, сай-ҳаракати ва маҳорати маҳсулидир.

А. Файзулла ҳинд ва урду тилларидан йирик асарларини таржимаси билан бир қаторда, жаҳон адабиёти наъмуналарини ўзбек тилига таржима қилишда ҳам ўз ҳиссасини қўшган маҳоратли таржимондир. Ўз фаолияти давомида русчадан ўзбекчага қатор роман, қисса ва эртақларни таржима қилган. Болалар адабиётига оид Ж. Родарининг “Рим эртақлари” (1989), “Европа халқлари эртақлари” (1999), роман ва роман-очерклардан Митрохиннинг “Ҳиндистон янги аср бўсағасида” (1991), И. Кёкс “Инжиқ Давиднинг онаси” (1998), А. Мурти “Икки жаҳон овораси” (1999), Л. Рампа “Учинчи куз” (2000), Моян “Мусалласлар мамлақати” (2014), шунингдек, Л.Усмон “Васмия денгиздан қайтиб чиқади” (1998), Ж. Олдриж “Ажойиб мўғул” (2000) қиссалари, О. Ғофуровнинг “Асмаул ҳусна ёхуд табаррук исмлар” (1998) асари таржимаси А.Файзулла қаламига мансубдир. Таржимон уйғурчадан “Уйғур шоирлари” тўплами (1984), араб имлосидан Биноий “Тушлар таъбири” (1986) асарини ҳам ўзбек тилига ағдарган.

А. Файзулла нафақат таржимон балки, муаллиф ҳамдир. Унинг муаллифлигида “Матбаа байроқлари” (1973) очерклар тўплами, “Ёшлик баёзи” (1974) шеърлар алманахи ва “Ғаллаорол наволари” (1999) номли шеърлий тўплам нашр қилинади.

А.Файзуллага сифат берар эканмиз, таржимонлик билан бир қаторда ҳиндшунос, тилшунос, педагог, сўз устаси, ижодкор, ёзувчи, шоир, ношир, муаллиф, муҳаррир десак муболаға бўлмайди. А. Файзулла умрининг асосий қисмини таржимонликка, ижодга, адабиётга бахшида этган фидойий инсондир. Табаррук ёшни қарши олган таржимон, ҳали ҳануз ҳормай-толмай “Жаҳон адабиёти” журнали таҳририятида ижодкорлик фаолиятини олиб бомоқда. Ўз таржимонлик маҳорати маҳсуллари билан ўқувчиларни баҳраманд қилиб келмоқда.

REFERENCES

1. Саломов Ғ., Комилов Н., Салимова З., Жўраев К., Отажонов Н. Таржимон маҳорати. монография. – Тошкент: Фан, 1979. – Б. 19.
2. Premchand. Vardān. Naī Dillī: Bhārtīy granth nīketan, 2011.

-
3. Премчанд. Севги инъоми (хиндий тилидан Амир Файзулло таржимаси) // “Жаҳон адабиёти”, 2009, № 2. – Б. 35-85.
4. Наҳанов О. Таржимами, тажрибами? Таржима санъати (мақолалар тўплами). – Тошкент: Ғофур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат, 1976. – Б. 300